

Grönbenans status som häckfågel på Uppländska myrar

– en uppföljning av inventeringar 1985-88

Inledning

Myrar väcker ofta motstridiga känslor hos den vandrare som stöter på en. I mycket kan detta bero på den nyckfullhet som dessa områden kan visa, och många förknippar nog en myr eller mosse med vattenfyllda skodon eller i vissa fall ännu värre. Uppland är ett landskap med förhållandevis mycket myrar och mossar framförallt koncentrerade till landskapets norra och västra delar. De flesta är påverkade av mänsklig aktivitet antingen genom dikning och torvtäkt eller mer harmlöst nyttjande som t.ex. myrslätter. Flera av landskapets stora myrar har dikats ut helt för att ge plats för jordbruksmark.

De flesta har någon gång stött på intensivt varnande rödbenor på någon strandäng och vet hur intensiva och snudd på enerverande dessa kan vara. Grönbenan är minst lika ihärdig och ljudlig där den försvarar sitt revir ute på den öppna myren.

Grönbenan, *Tringa glareola*,
Florarna i Maj.

FOTO: PETER SCHMIDT

Tinäset i Färnebofjärdens nationalpark ingår numera i Uppsala län och denna sedan tidigare kända grönbenelokal ingick inte i inventeringen 1985-88. Östasjön, Tinäset i juni. FOTO: PETER HALDÉN

Bakgrund

Bakgrunden till denna inventering är den omfattande myrinventering som genomfördes 1985-88 av Upplands Ornitologiska Förenings (UOF) då existerande våtmarksgrupp. Inventeringen omfattade totalt 77 uppländska myrar spridda i hela landskapet. Urvalet gjordes utifrån myrarnas yta som skulle överstiga 10-15 hektar. Resultatet av denna inventering finns redovisad i *Fåglar i Uppland 19* (1992). Totalt påträffades 60 arter av vilka några speciella som videsparv och ängshök förtjänar att nämnas.

På sex av de inventerade myrarna fanns det då totalt 17 grönbenor (noterade individer), en art som är helt beroende av odikade myrar. En oro som lyftes i resultatredovisningen var att dikningens effekter kan ta många år innan de syns på växtlighet och insektsfauna. Detta är dock förändringar som till slut kan påverka häckningsförhållanden så mycket att arter som t.ex. grönbenor försvinner.

Med detta som bakgrund ansåg vi det därför angeläget att göra en uppföljning mer än 20 år senare för att få en uppfattning om grönbenans status på uppländska myrar.

Inventeringen 2009

Det urval som gjordes för inventeringen var initialt de sex myrar som hyste revirhävdande grönbenor 1985-88. Utöver dessa så kompletterades med ytterligare tre myrar i Heby

kommun med känd förekomst av grönbenor. Heby kommun hör sedan 2007 till Uppsala län. Tack vare motiverade inventerare togs initiativ till att komplettera inventeringen med ytterligare fem myrar som bedömdes kunna hysa grönbenor. Totalt inventerades alltså 14 myrar.

Studiens frågeställning var dubbel och avsåg att besvara:

- Vad är grönbenans status som häckfågel i Uppland idag?
- Finns det fortfarande förutsättningar på de myrar som för 20 år sedan var lämpliga häckningsområden att idag hysa häckande grönbenor?

Genomförande och metod

Inventeringen var riktad mot grönbenor och även om andra intressanta arter noterades så gjordes inga försök att få en heltäckande bild av det totala antalet häckande arter på de besökta myrarna. Den metod som användes i den uppländska studien 1985-88 baserade sig på en metodik framtagen av skogshögskolan (Forslund et. al., 1982) där varje myr endast besöks en gång. Enligt Svensson (VF 37, 1978) kan lättinventerade arter som grönbenor inventeras väl genom tre besök. Vi beslöt därför att eftersträva två besök på varje myr i denna uppföljning. Tidpunkterna för besöken var 20-30 maj för besök ett, samt 10-20

juni för besök två. Vid inventeringstillfället närmar man sig myren försiktigt och avspanar den från kanten. Därefter inventeras myren genom att man går över den. Riktlinjen är att ingen punkt ska passeras på längre avstånd än 100-150 meter och tidsåtgången bör vara ca 15 minuter/hektar.

Till följd av de stora nederbörds mängderna som kom över Uppland helgen den 12-14 juni med så mycket som 75 mm regn på vissa håll omöjliggjordes ett andra besök på vissa av myrarna. Det var helt enkelt för blött för att på ett säkert sätt genomföra inventeringen. Efterhand insåg vi att det räckte med ett besök på de myrar där varnande grönbenor påträffades. På de myrar där inga häckande grönbenor påträffades vid det första besöket gjordes ett uppföljande besök i period två. Istället för ett andra besök på de myrar som vi konstaterat hade häckande grönbenor så

inventerades fem "nya" myrar som bedömdes kunna hysa grönbenor. I första hand har inventeringen eftersträvat att följa upp den myrinventering som gjordes på 80-talet. Trots nödvändigheten av att avgränsa inventeringsarbetet så ökades antalet myrar till att också täcka in några ytterligare grönbepotentiella myrar. Det är vår absoluta uppfattning att merparten av Upplands gröbenerrevir har täckts in vid inventeringen.

Resultat

Vid inventeringen 2009 observerades minst 35 grönbenor på de 14 besökta myrarna vilket framgår av tabell 1. På de myrar som inventerades både under perioden 1985-88 och 2009 sågs 23 grönbenor under 2009, att jämföra med 17 grönbenor 1985-88. Florarna är Upplands största öppna myr och är sedan gammalt känd som häckningsplats för både

Tabell 1. Antalet påträffade grönbenor under inventeringen 1985-88 samt 2009. I tabellen är fynd under häckningstid från Vissjön medtaget.

Lokal	Besöksdatum	Observationer av grönbena 2009	Antal individer 85-88	Antal individer 2009	Antal revir 2009
Käbbomossarna, Österbybruk	090525	1 varnar intensivt	2	1	1
Stora Kavelbromyran, Österbybruk	090525	1 sp., 2 varnar kort	2	3	2
F.d. Bosjön, Gårdskär	090521	2 sp.	1	2	2
Åkerbymossen, Lövestabruk	090530 & 090618	1 varnar	2	1	1
Dikesmyran, Florarna	090530	Inga observationer	1	0	0
Florarna (Storfloran + Hillebolamossen)	090530 & 090606	3 + 5 par varnar	9	6+10	8
Vissjön, Läby	090515	2 sp.	0	2	1
Subtotal			17	25	15
Rörmossen, Fälaren	090619	Inga observationer	Ej inv.	0	0
Norra Åsjön, Stormossen, Lövestabruk	090619	Inga observationer	Ej inv.	0	0
Stormossen, SV Östervåla	090624	Inga observationer	Ej inv.	0	0
Östasjön, Tinäset	090621	5 par varnar	Ej inv.	8	5
Stortegarna, Tinäset	090531	1 sp.	Ej inv.	1	1
Lindsbergsmossen, Tinäset	090531	1 par varnar	Ej inv.	2	1
Sjömossen, Svinasjön, Harbo	090524 & 090614	1 sp.	Ej inv.	1	1
Subtotal			-	12	8
Totalt			17	37	23

Under inventering på Hillebolamossen i Florarna påträffades även ett bo med 4 ägg den 30 maj. Detta antal är typiskt och med en ruvning på 22-23 dagar så bör de flesta ungarna i Uppland kläckas från mitten av juni. Ungarna tas om hand av föräldrarna runt 30 dagar innan de blir flygga, men honan lämnar oftast reviret redan efter 7-10 dar.

Grönbena, *Tringa glareola*, Florarna i juni. FOTO: PETER SCHMIDT

grönbena och ljungpipare, bägge typiska norrlandsarter. Florarna som enskild lokal hyser också mer än hälften av de grönbenorna som noterades under inventeringen.

Bortsett från de inventerade myrarna så är det enligt fyndmaterialet i artportalen så vitt vi kan bedöma bara Vissjön, Läby som hade revirhävdande grönbenor med avsikt att häcka under 2009. Det kan också tilläggas att Stormossen, Östervåla även besöktes 2010 med negativt resultat.

En genomläsning av de årliga fågelrapporterna från rnk Uppland 1989-2008 visar att det förutom på de sex myrar med grönbenor 1985-88 även påträffats grönbenor under häckningstid på ytterligare fem lokaler. Dessa är Vissjön, Vavd, Ambricka, Trusksjön samt Tegelsmora kyrksjö. Med undantag för Vissjön, där förekomsten varit regelbunden, finns bara observationer enstaka år från övriga lokaler.

Av övriga påträffade arter är det mest intressanta att varnande ljungpipare påträffades

på Hillebolamossen den 30 maj. Arten har ansetts utgången som häckfågel i Uppland men visar sig alltså fortfarande hänga kvar. Hillebolamossen är tillsammans med Stormossen, Östervåla, den enda lokal där arten rapporterats som revirhävdande under de senaste två decennierna. På Stormossen förefaller den dock vara borta.

Diskussion

Studiens frågeställning

Utifrån inventeringsresultatet kan vi konstatera att Grönbenan finns kvar som häckfågel i Uppland och att antalet individer har hållit sig relativt stabilt under de senaste 20 åren. Av de myrar som hyste individer av grönbena är det bara en där arten inte hittades under 2009 (Dikesmyran, Florarna). Samtidigt bedöms det finnas grönbena vid Vissjön, Läby, en lokal som var tom på arten under inventeringen 1985-88.

Vad gäller frågan om det fortfarande finns förutsättningar på de myrar som för 20 år

sedan var lämpliga häckningsområden att idag hysa häckande grönbenor blir svaret ja i alla fall utom ett – Dikesmyran. Bedömningen av denna myr är att den är för igenvuxen för att vara lämplig för grönbena. På denna lokal verkar det alltså som att det finns någon faktor som påverkar myren på ett negativt sätt vilket gör att den växer igen. Övriga myrar är uppenbarligen stabilare i sitt tillstånd – åtminstone i en grönbenas ögon.

Grönbenas numerär i Uppland

I "Upplands fåglar" (Fredriksson & Tjernberg), utgiven 1996 anges att den uppländska populationen av grönbena i början av 90-talet bedömdes till ca 75 par. Rrk:s kommentarer om arten under åren därefter vittnar om att arten eftersöks i liten utsträckning. I fågelrapporten för 2005 konstaterades t.ex. att "ca 75 par i hela landskapet 1996, nu betydligt fåtaligare". Med tanke på att trovärdiga häckningsindicer rapporterats i genomsnitt endast 2 ggr per år under de senaste två decennierna skulle man kunna tro att arten varit på väg bort som häckfågel i landskapet. Men att antalet rapporter är så pass lågt som det är kanske inte är så förvånande. Om man som fågelskådare har en dag ledig under slutet av maj eller början av juni är inte en dag på en insektsrik och blöt myr det som står överst på önskelistan.

2009 års inventering indikerar att artens numerär som häckfågel i Uppland varit oförändrad de senaste 25 åren. Möjligen kan den till och med ha ökat. Populationen på Florarna verkar vara stabil med ca 10 par sedan början av 80-talet genom 90-talet och in i våra dagar. Det finns ett mörkertal kring t.ex. Nedre Dalälven där ytterligare några par kan finnas samt på andra sällan besökta myrar i landskapet. Möjligen kan därmed något tiotal par läggas till vår siffra om 23 par. Slutsatsen blir att den uppländska populationen av grönbena knappast överstiger 40 par. I och med att vi inte tror att artens numerär förändrats sedan slutet på 80-talet tror vi också att uppskattningen om 75 par i Uppland början av 90-talet var för hög.

Populationstrenden i Sverige

I Naturvårdsverkets rapport om fågelövervakning (Rapport 5813) som bygger på standardiserade inventeringar (standardrutiner m. fl.) anges att sydliga populationer av ljungpipare, dvärgbeckasin och grönbena som häckar på myrar har minskat kraftigt de senaste decennierna. Minskningen kopplas inte till någon speciell faktor i rapporten men beror sannolikt på bland annat ökat kvävenedfall vilket leder till igenväxning. Nationellt sett anges arten i denna översikt ha en stabil population, alltså ingen ökning eller minskning vare sig i 10-års- eller 30-årsperspektivet. Det beror på att rapporten inte gör någon uppdelning av Sverige i nord och syd och att den absoluta majoriteten grönbenor finns norr om Dalälven.

Till sist måste det sägas att trots mängder av insekter, broms och mygg, blöta stövlar och vadande med vatten upp till armveckan, så är ett möte med en varnande grönbena på en myr mycket fascinerande. Betydligt läckrare än geggiga horisontobsar vid Hjalsta eller Vendelsjön – prova själv!

Erkännanden

Ett stort tack till alla de inventerarna som ställde upp och inventerade: Lina Jansson, Mikael Malmaeus, Peter Schmidt, Zacharias Svensson, och Per-Johan "PJ" Ulfendahl. PJ medverkade även vid den föregående inventeringen! Tack till Sveriges Ornitologiska Förening och Elis Wides fond för finansiering.

Litteratur

Djerf et. al. 2006. *Fågelrapport för Uppland 2005*. Fåglar i Uppland 33.

Fredriksson, R. & Tjernberg, M. (reds.). 1996. *Upplands fåglar – fåglar, människor och landskap genom 300 år*. Fåglar i Uppland, supplement 2. Uppsala.

Forslund et. al. 1982. *Skyddsvärda fågelmyrar i Kopparbergs län*. Länsstyrelsen i Kopparbergs län, Rapport N 1982:4.

Höglund, J. 1992. *Fågellivet på uppländska myrar*. Fåglar i Uppland 19, nr 3.

Ottvall et. al. 2008. *Populationstrender för fåglar som häckar i Sverige*. Rapport 5813. Naturvårdsverket.

Svensson, S. 1978. *Förenklad revirkarteringsmetod för inventering av fåglar på myrar och mossar*. Vår Fågelvärld 37, nr 1, s. 9-18.